

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Στο παρόν δοκίμιο, ο συγγραφέας αναλύει διεξοδικά, και με τη γνώριμη στο φιλοσοφικό έργο του τοπική μέθοδο, το πρό-βλημα της ορθολογικής κατασκευής και του πολιτικού μύ-θου της Ευρώπης. Εφαρμόζει στο επίκαιρο θέμα της Ευρώ-πης τις αρχές της Πολιτικής Φιλοσοφίας του, όπως τις κερ-δίζει μέσα από τη μοντέρνα συζήτηση μεταξύ Κριτικής και Συστηματικής Θεωρίας. Ο συγγραφέας κατανοεί την εργασία του αυτή ως συμβολή στη θεωρητική συζήτηση περί Ευρώ-πης, που προηγείται πάσης πολιτικής αντιπαράθεσης, και φιλοδοξεί να ορισθετήσει με όρους φιλοσοφικής συζήτησης το κλείστρο πάσης πρακτικής πολιτικής στην καθημερινότητα του πολιτικού βίου.

Αθήνα, 8.6.2000
Δ.Μ.

I. ΠΑΡΑΔΟΞΙΕΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗΣ

1. Αυτοεξαναγκαζόμενη, αυτοπειθαρχούμενη και αυτοδιχασμένη συνεχίζει η σημερινή Ευρώπη την πλεύση προς την ολοκλήρωσή της, με καπετάνιο την Πολιτική και με στασιάζον πλήρωμα τους ίδιους τους λαούς της. Η πολιτική κατασκευή της Ευρώπης ενέχει ένα στοιχείο διαιώτητας: Η πολιτική και η επιστημονική υποστήριξή της βάζει στόχους, ακολουθεί μεγαλομανή σχέδια οικονομικής, πολιτικής, πολιτιστικής και κοινωνικής ολοκλήρωσης της Ευρώπης, πάνω από τα κεφάλια και ενάντια στη βούληση των πολιτών της.

Η πορεία ολοκλήρωσης της Ευρώπης αναπαράγει ένα στοιχείο της Διαλεκτικής του Διαφωτισμού, όπως την εξέθεσαν οι Horkheimer και Adorno: της αυτοσυντήρησης μέσω αυταπάρνησης. Οι λαοί της Ευρώπης καλούνται σήμερα να αυταπαρνηθούν τον εαυτό τους, προκειμένου να αυτοσυντηρηθούν στο νέο πλαίσιο της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Οι κυβερνήτες των επί μέρους χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης ακολουθούν τη φρονιμάδα του Οδυσσέα: ως γνωστόν, αυτός ο ηγέτης δένει τους συντρόφους του στο κατάρτι του πλοίου, τους βουλώνει τα αυτιά, για να μην ακούουν τη σαγήνη των «πειρασμών», και τους διατάσσει να κωπηλατούν, οδεύοντας προς το δρόμο της επιστροφής, το δρόμο της πατρίδας.

Κάτι ανάλογο και παράδοξο εγχείρημα ακολουθούν και οι σημειωνόι πολιτικοί γρέτες: υποχρεώνουν τους πολίτες τους σε «βίαιη» λιτότητα, σε αλλαγή τρόπου ζωής, προκειμένου οι χώρες-μέλη να εξασφαλίσουν τους όρους σύγκλισης των εθνικών και πολιτικών οικονομιών τους.

Η ευρωπαϊκή πολιτική των χωρών-μελών εγκαταλείπει τον παλαιό λαοπλάνο «λαϊκισμό», των υποσχέσεων και παραχωρήσεων, και υποχρεώνεται σε «εξυγίανση» και «νοικοκύρεμα» των οικονομιών τους, κάτι βέβαια που γίνεται σε βάρος των άμεσων, οφθαλμοφανών συμφερόντων.

Βέβαια, η «καταπίεση» των πολιτών από τον ηγέτη γίνεται, όπως και στην περίπτωση του Οδυσσέα, χάριν ενός ανώτερου ύψιστου στόχου: της επιστροφής στην πατρίδα ή, στην ευρωπαϊκή περίπτωσή μας, στη μελλοντική «ανοικοδόμηση» του ευρωπαϊκού οίκου μας.

2. Η ιδέα της ολοκλήρωσης είναι ένα ενδογενές στοιχείο της ευρωπαϊκής Ορθολογικότητας: της διαλεκτικής του εν και πολλά. Ο ευρωπαϊκός Ορθός Λόγος αφορά σ' αυτή τη διαλεκτική του Ενός και των Πολλών σε λογικο-οντολογικό και ηθικο-πολιτικό επίπεδο. Η λογική οργάνωση της σκέψης και η πολιτική οργάνωση της κοινωνίας βασίζονται πάνω στην ιδέα της ολοκλήρωσης, της αναγωγής της πολλότητας σε ενότητα ή της κατασκευής της ενότητας από την πολλότητα: *ex pluribus unum*.

Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο της ευρωπαϊκής Ορθολογικότητας θα πρέπει, λοιπόν, να ιδωθεί και η προσπάθεια της σύγχρονης Ευρώπης να προχωρήσει στην ολοκλήρωσή της. Βάσει ποιας ιδέας όμως και ποιας Αρχής επιδιώκει η σύγχρονη

Ευρώπη την ολοκλήρωσή της; Τι σημαίνει η ιδέα της ευρωπαϊκής ενοποίησης, ολοκλήρωσης, την οποία προσπαθούν να υλοποιήσουν οι πολιτικοί και να «μπλοκάρουν» οι πολίτες της Ευρώπης;

Φάίνεται ότι οι «αρχιτέκτονες» της Ευρωπαϊκής Ένωσης και οι «χειρώνακτες» της βαθμαίας υλοποίησης του αρχιτεκτονικού σχεδίου, δεν είχαν ξεκαθαρίσει από την αρχή στο μυαλό τους τι είδους ενοποίηση/ολοκλήρωση ήθελαν να επιδιώξουν. Στην αρχή προέχει μα οικονομική ένωση, ενιαία αγορά και κοινό νόμισμα, μετά όμως, και κατά τη διάρκεια της εξέλιξης, μπαίνουν στην ημερήσια διάταξη και άλλες πτυχές της ολοκλήρωσης, όπως πολιτική, κοινωνική και πολιτισμική.

Αναπτύσσεται ένα είδος έμμεσης διαλεκτικής: Πρώτα βάζουμε στόχο την πολιτική κατασκευή της «ελεύθερης» Αγοράς. (Πρώτη παραδοξία: η ελεύθερη οικονομία δεν μπορεί να λειτουργήσει χωρίς «πολιτικό ντοπάρισμα»). Μετά διαπιστώνουμε ότι η πολιτική αυτή «κατασκευή» της ενιαίας Αγοράς κι ενιαίου νομίσματος δεν μπορεί να λειτουργήσει χωρίς την εξάλειψη των «ιδιαιτερότήτων» των εθνικών πολιτικών, που αναδεικνύονται έτσι ως «δυσλειτουργικά» στοιχεία της ελεύθερης Οικονομίας. (Δεύτερη παραδοξία: για να κατασκευάσεις «ελεύθερη» αγορά, νόμισμα και οικονομία γενικά, πρέπει να προχωρήσεις σε εναρμόνιση, πολιτική ομοιογενοποίηση της κοινωνικής πολιτικής, της εκπαιδευτικής πολιτικής, της πολιτιστικής πολιτικής κ.ο.κ.).

Έτσι, με μόνη Ιδέα την οικονομική ενοποίηση ή ολοκλήρωση της Ευρώπης, οι Ευρωπαίοι πολιτικοί, ή καλύτερα τη «επιτροπική Δικτατορία» της Κομισιόν προχωρά στην ομοιογενοποίηση (ή «εξευρωπαϊσμό») και άλλων «πεδίων πολιτικής» των κρατών-μελών της. Αναπτύσσεται έτσι μια «εσω-

της πολιτικής τους, σ' ένα νέο στάδιο της εξελικτικής πορείας τους.

Σύμφωνα με αυτή την άλλη εκδοχή της νεοτεριστικής αντίληψης της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, είμαστε ούτως ειπείν εξαναγκασμένοι από την ίδια την εξέλιξη των πραγμάτων να προχωρήσουμε στην «πολλαπλή» ολοκλήρωση της Ευρώπης. Άρα, δεν κατασκευάζουμε ένα μη βιώσιμο ΤΕΡΑΣ, αλλά προωθούμε, καλλιεργούμε, περιποιούμαστε μια ιστορικο-φιλοσοφική πορεία «ΑΙΓΑΙΟΠΟΙΗΣΗΣ» της Ευρώπης, που δρίσκεται από καιρό σε εξέλιξη, είτε το καταλάβαμε είτε όχι, είτε το θέλουμε είτε όχι.

4. Έτσι, η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση εμπλέκεται με τη σειρά της στην παραδοξία της ίδιας της Πολιτικής Ρητορικής. Η πορεία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης δεν είναι ένα διαρκές φυσικό ιστορικό γεγονός, που εξελίσσεται με αιτιώδη νομοτέλεια, αλλά καρπός των πολιτικών επιλογών των κρατών-μελών.

Εάν τα κράτη-μέλη ήταν πεπεισμένα ότι η «ένταξη» της χώρας τους δεν υπηρετεί το «Κοινόν Αγαθόν» της, θα μπορούσαν να πουν όχι στην ένταξη (και πολλές χώρες είπαν κατά καιρούς ένα τέτοιο όχι).

Συνεπώς, η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση στα πολλαπλά επίπεδα θα πρέπει να προετοιμαστεί, να υλοποιηθεί και να αξιολογηθεί σε όλα της τα στάδια με όρους της γνήσιας πολιτικής Ορθολογικότητας, δηλ. με την ενεργό συμμετοχή των ίδιων των πολιτών της Ευρώπης.

Την έννοια της «επικοινωνιακής» ολοκλήρωσης, μπορούμε να διαπιστώσουμε το «δημοκρατικό έλλειμμα» και

την «απουσία» κοινής γνώμης και κρίση νομιμοποίησεως της ολοκλήρωσης της Ευρώπης, στη μέχρι τώρα εξέλιξή της.

Σ' αυτό το μήκος κύματος εκπέμπει η Πολιτική Ρητορική της νέας δημοκρατικής Αριστεράς. Πίσω από την πολιτική αυτή Ρητορική, χρύβεται η ορθολογική πίστη της «Παλιάς Ευρώπης», ότι οι άμεσα ενδιαφερόμενοι, οι πολίτες συζητούν και αποφασίζουν μέσω της ΠΕΙΘΟΥΣ για το Κοινόν Αγαθόν της Πόλης.

Αντιθέτως, οι εκπρόσωποι της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης ως πορείας συστηματικής «ΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗΣ» φαίνονται να επικαλούνται μια ιστορικο-φιλοσοφική νομιμοποίηση (!) της ολοκλήρωσης, κάτι που τους φέρνει, τουλάχιστον φαινομενικά, σε μια πλεονεκτικότερη θέση στο παιγνίδι της πολιτικής Ρητορικής:

Αφού η πορεία της «ολοκλήρωσης» της Ευρώπης αποτελεί νομοτελειακή ανάγκη, η στράτευση υπέρ της ολοκλήρωσης αποτελεί επιτακτικό καθήκον Πολιτικής Σοφίας: όσοι δε αντιστέκονται σ' αυτό το ιστορικο-φιλοσοφικό ΠΡΟΤΑΓΜΑ, μοιραία περιέρχονται στη δυσάρεστη θέση των... άφρονων και μωρών, που δεν είναι καν σε θέση να δουν προς τα «πού πάει το τρένο» και είναι καταδίκασμένοι έτσι κι αλλιώς «να χάσουν το τρένο» της «εξέλιξης» και της «προόδου». Οι υπέρμαχοι αυτοί της «ολοκλήρωσης» της Ευρώπης γίνονται έτσι «ολοκληρωτικοί» (δηλ. «δικτατορικοί») απέναντι στους «αντιπάλους» της ολοκλήρωσης: είναι συντηρητικοί, πολιτικοί «παλιοημερολογίτες», ρομαντικοί του παρελθόντος που αρνούνται να αναλάβουν συνευθύνη σ' αυτή την ένδοξη πορεία «ανοικοδόμησης» της νέας ευρωπαϊκής πατρίδας μας.

Εδώ, οι πολιτικοί συνήγοροι της ολοκλήρωσης της Ευρώπης εκπροσωπούνται τόσο στην Ευρωπαϊκή Σοσιαλδημοκρα-

τία όσο και στη Χριστιανοδημοκρατία της Δεξιάς. Η μόνη διαφοροποίηση συνίσταται στο ότι η Σοσιαλδημοκρατία προσπαθεί να διασώσει «ίχνη» επικοινωνιακής ορθολογικότητας, που προέρχονται από την ανεπιτυχή απώθηση των «αριστερών» καταβολών τους· ενώ η Δεξιά προχωράει σε μια πιο γενναία ταύτισή της με τη «ΜΟΙΡΑ» και την «ΠΡΟΝΟΙΑ» τής, έστω και τώρα πια «εκκοσμικευμένης», ΙΣΤΟΡΙΑΣ.

Ιδιαίτερα η γερμανική Χριστιανοδημοκρατία αναπαράγει τέτοια «ίχνη» πολιτικής Θεολογίας, αφού η πίστη της στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση παίρνει χαρακτήρα ενός μεταφυσικού ή/και θρησκευτικού «ΠΙΣΤΕΙΩ».

Τέλος, δεν λείπουν κι εκείνες οι κριτικές φωνές στην Πολιτική Ρητορική της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, που προσδίνουν σ' αυτή την πορεία τα χαρακτηριστικά της ιδεολογίας. Η τωρινή πορεία ολοκλήρωσης καθοδηγείται από το απόλυτο πρωτείο του Οικονομικού. Αυτή είναι ο κινητήριος μοχλός της ολοκλήρωσης, το οικονομικόν είναι το «Ιερόν», στο τεχτανόμενο Τέμενος της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Συνήγοροι της «ολοκλήρωσης» της Ευρώπης είναι σ' αυτή την εκδοχή της Πολιτικής Ρητορικής, της αμετανόητης και συνεπούς μαρξιστικής Κριτικής Θεωρίας, οι Θεολόγοι του μονοπωλιακού «Παγκοσμιοποιημένου» Καπιταλισμού.

Η ολοκλήρωση της Ευρώπης συντελείται με άλλα λόγια μέσα στο πλαίσιο ενός ιδεολογικού πλουραλισμού, ο οποίος αποτελεί καρπό της Παλαιάς Ευρώπης. Η παραδοξία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης καταδείχνεται έτσι στο ότι συνοδεύεται από μια απροσδιοριστία του νοήματος της αλήθειας της, αφού το ίδιο το γεγονός της ολοκλήρωσης λαμβάνει διαφορετική «σημασία» ανάλογα με το ποια ιδεολογική προοπτική επιλέγουμε, για να το παρατηρήσουμε.

Ως θέμα της πολιτικής Ρητορικής η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση διαθλάται έτσι από το ιδεολογικό «στίγμα» των αντιμαχόμενων πολιτικών κομμάτων. Επειδή όμως μέχρι σήμερα δεν έχει διαμορφωθεί κοινή πολιτική αρένα της Ευρώπης, τελικά η πολιτική Ρητορική της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης διαθλάται από τις ιδιαιτερότητες της εθνικής πολιτικής των μελών.

Η επικαιρότητα του θέματος Ευρώπη προσδιορίζεται έτσι από την εκάστοτε εθνική συγκυρία, π.χ. της Ελλάδας ή της Γερμανίας, οπότε και συνυπολογισμός των «ρίσκων και των ευκαιριών» της ένταξής τους προσδιορίζεται τελείως διαφορετικά. Στην περίπτωση της Ελλάδας η ολοκλήρωση της Ευρώπης συζητείται ως μοχλός του εκσυγχρονισμού, στην περίπτωση της Γερμανίας συζητείται ως μοχλός διεύρυνσης της ιδέας ηγεμονίας της, δηλ. στην πορεία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

5. Η διαμάχη των συνηγόρων και των αντιπάλων της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης εστιάζεται και ανατροφοδοτείται από μια «συστηματική δισημία» του ίδιου του όρου: Ολοκλήρωση. Ο όρος Ολοκλήρωση μπορεί να σημαίνει δύο τινά: πρώτον, μια αφηρημένη αναγωγή της πολλότητας σε εθνότητα· μια ομοιογενοποίηση της διαφοράς· μια φορμαλιστική ισοπέδωση των ποιοτικών ιδιαιτεροτήτων· μια υποταγή των πολλών στην ηγεμονία του Ενός.

Δεύτερον, μια διαλεκτική ενότητα των πολλών και του ενός· μέσω της «ενότητας εν τη διαφορά» των· μια συγκεκριμένη διαμεσολάβηση του ενός και των πολλών· μια ζωντανή ενότητα μέσω της διαφοροποίησεως των πολλών, την οποία αυτή συντονίζει.

Για τους γνώστες της «ευρωπαϊκής» φιλοσοφίας, είναι εύχολο να διαγνώσουν ότι πίσω από τη συστηματική δισημία του όρου «ολοκλήρωση» βρίσκεται ως όρος δυνατότητάς της η πρωταρχική «συστηματική» δισημία της ίδιας της «ευρωπαϊκής» Ορθολογικότητάς μας.

Πρόκειται για τη διαχρονική αντινομία του ευρωπαϊκού Ορθού Λόγου από την αρχαιοελληνική πρωταρχή, μέσω της «παλαιο-ευρωπαϊκής» Νεοτερικότητάς, ως τη σημερινή Μεταμοντερνικότητά μας: την αντινομία μεταξύ Φορμαλιστικού και Διαλεκτικού Λόγου, ή μεταξύ της αρχής του προσδιορίζοντος κοινώς αποχρώντος Λόγου και της αρχής της απροσδιοριστίας.

Η πρώτη εκδοχή του Λόγου ζητά στη σκέψη την κυριαρχία του ενός πάνω στα πολλά, και στην πολιτική την ηγεμονία του ενός, της Αρχής, πάνω στα πολλά, τα αρχόμενα. Ζητά τη λογική και πολιτική «Μονοκοιφανία».

Η δεύτερη εκδοχή του Λόγου ζητά στη σκέψη την εκ των «διαφερόντων» αρμονία, και στην πολιτική το συντονισμό, τη συναίνεση, τη διαμεσολάβηση μεταξύ ανταγωνιστικών, συγχριακών αρχών. Ζητά τη λογική και πολιτική «Πολυκοιφανία».

Κάτω από αυτό το πρίσμα της αυτονομίας του Ορθού Λόγου, που καταδείχνεται ιστορικοφιλοσοφικά από τη διαμάχη του Αριστοτέλη με τον Ηράκλειτο, του Hegel με τον Kant, ή του Carl Schmitt με τον Niklas Luhmann, η ολοκλήρωση της Ευρώπης τελεί κάτω απ' αυτή την «ορθολογική» Αντινομία.

Για τους υπέρμαχους συνήγορους της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, η αρχή που προσδιορίζει την πολλαπλή ολοκλήρωση της Ευρώπης είναι μια διαλεκτική αρχή: της «εκ των

διαφερόντων» Αφονίας: η οικονομική ολοκλήρωση σκοπεύει στη δημιουργία μας «ενιαίας, ελεύθερης» αγοράς, όπου μέσα από τον υγιή ανταγωνισμό των εθνικών οικονομιών θα προκύψει η «οικονομική» αφονία των εθνικών οικονομιών των κρατών-μελών της.

Η πολιτική ολόκληρωση σκοπεύει σε μια συνομοσπονδιακή συνένωση «οικονομικά» «αυτόνομων» και πολιτικά κυρίαρχων κρατών, όπου το κέντρο συντονίζει, μέσω της αρχής της επικουρικότητας, τα αυτόνομα κράτη και τις περιφέρειες του.

Η πολιτισμική ολόκληρωση, τέλος, σκοπεύει στη δημιουργία ενός ενιαίου πολιτισμικού χώρου, όπου οι λαοί μπορούν να επικοινωνήσουν μεταξύ τους, όχι με το μέσο του χρήματος ή της δύναμης, αλλά της καλλιτεχνικής δημιουργίας, βάσει της αρχής του Πολυ-πολιτισμού αυτόνομων «εθνικών» και «λαϊκών» πολιτισμών.

Ενάντια σ' αυτό τον αφονιστικό Μύθο ή Ουτοπία ή «Ιδεολογία» ή «αρχή της διαμορφουμένης ευρωπαϊκής πραγματικότητας» στρέφονται οι αντίπαλοι της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Κατά την κριτική τους άποψη, η αρχή της ολοκλήρωσης δεν είναι διαλεκτική, αλλά μάλλον φορμαλιστική, δεν είναι «πολυαρχική», αλλά «ηγεμονική».

Η οικονομική ολοκλήρωση, στο πλαίσιο της «ελεύθερης» οικονομίας της αγοράς, θα οδηγήσει τελικά στην *Hegemonía* των οικονομιών των μεγάλων μελών πάνω στις οικονομίες των μικρών μελών: πίσω από τον «αφονιστικό» μύθο κρύβεται ένας βίαιος πόλεμος, που η ΕΕ ματαίως προσπαθεί να «τιθασεύσει».

Η πολιτική ολοκλήρωση θα οδηγήσει μοιραία στην ηγεμονία των μεγάλων πάνω στα μικρά μέλη, αφού η αρχή της

διαπραγματευσμότητας στην πολιτική συντελείται μεταξύ όχι ισοδύναμων, αλλά ετεροδύναμων εταίρων.

Η πολιτισμική ολοκλήρωση θα οδηγήσει, τέλος, μέσω και της εμπορευματικοποίησης της πολιτισμικής βιομηχανίας, σε μια εξαφάνιση των «εθνικών» πολιτισμών και την επικράτηση μιας πολιτισμικής «εντροπίας», όπου το οικονομικόν δεν διαβρώνει μόνον την πολιτική αλλά και τον ίδιο τον πολιτισμό.

Η παραδοξία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης επικεντρώνεται έτσι σ' αυτή την αντινομία: ενώ προπαγανδίζει και επιδιώκει «διαλεκτική», παράγει «φορμαλιστική» ολοκλήρωση. Εναπόκειται στην ίδια την πορεία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης να αποπαραδοξοποιήσει την παραδοξία της αυτής.